

GAZSÓ DÁNIEL

A STÁTUSTÖRVÉNYRŐL, A KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL

Lőrincz Csaba: A mérték (Egybegyűjtött írások tőle és róla). Szerkesztette: Borsi Kálmán Béla, Filep Tamás Gusztáv, Zelei Miklós, 759 p. Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány, Méry Ratio Kiadó, Budapest, 2010.

Az országhatáron kívül élő, magát magyarnak valló közösség, Európában az egyik legnagyobb létszámú kisebbség. Az, hogy a kisebbségben élő magyarok, a közös anyanyelv, kultúra, történelem és összetartozás tudata alapján részei a magyar nemzetnek a MÁÉRT alakuló ülésének tekinthető 1999. februári értekezlet záronyilatkozatában jelent meg először (Szarka, 2004a). A státustörvény (vagy kedvezménytörvény) lényegét és célját a 2001. évi LXII. törvény úgy határozta meg, hogy „Az Országgyűlés a Magyar Köztársaságnak az Alkotmány 6. § (3) bekezdésében foglalt, a határon kívül élő magyarokért viselt felelősségének érvényesítése érdekében, Magyarországgal való sokoldalú kapcsolataik ápolásának és fejlesztésének előmozdítása [...] a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása” a jogszabály kínálta eszközök segítségével is biztosítva legyen. Fontos megjegyezni, hogy e törvény az Alkotmány (az 1949. évi XX. törvény 1989-es módosítása) 6. § (3) bekezdésére való hivatkozása nem illeszkedik pontosan az eredeti szöveghez, amiben az áll, hogy „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért [...]”. Míg a köztudatban az terjedt el, hogy a magyar állam felelősséget vállal a határon túli magyar kisebbségek sorsáért, addig az Alkotmányban a felelősséget érez kifejezés szerepel, amit a státustörvényben a felelősséget visel kifejezésre módosítottak. Ezek nem határozott jogi fogalmak, nem elég pontosak a törvényi értelmezéshez.

Később a 2001-ben meghozott státustörvényre alapozva, a magyar állampolgárság megszerzésének feltételeire irányult az a sokat vitatott 2004. december 5-i népszavazás, mely az alacsony számú szavazatok következtében eredménytelenül zárult.

Ezek voltak a közelmúltban meghozott kettős állampolgárságról szóló törvény (pontosan a 2010. évi XLIV. törvény, a magyar állampolgárságról szóló

1993. évi LV. törvény módosítása) előzményei. A törvény szövege alapján: „kedvezményesen honosítható az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását igazolja.”

Az ilyen típusú törvények már jóval korábban megjelentek a nyugat-európai államok jogrendszerében, de a közép- és kelet-európai térségben sem kivételesek. Lengyelország, Ukrajna, Szlovénia és Horvátország alkotmányai is tartalmazzák a határon túl élő nemzeti kisebbségekre vonatkozó rendelkezéseket (Halász-Majtényi, 2002), Romániáról nem is beszélve, ahol a 2009-ben hozott állampolgárságról szóló törvény alapján, a határon túl élő románok (például a Moldovában élők) még szavazati jogokkal is rendelkeznek.

Magyarországon e törvények megjelenése polemikus hangulatot váltott ki. Ennek okairól is széthúzó vélemények születtek a politikai elit, a tudomány, a média szakemberei és a közvélemény köreiben. Ezen dolgozat célja, hogy az említett szabályozások lényegbeli érdekeinek és koncepcióinak tisztázásával egy átfogó képet adjon Magyarországnak a határain kívül élő magyar kisebbségek iránti felelősségvállalásáról, annak feltételeiről. Az elemzés során Lőrincz Csaba gondolatmenetét követem, akinek összegyűjtött írásai két évvel a halála után jelentek meg.

NEMZET ÉS ÁLLAM

„Közép- és Kelet-Európában a nemzetek határai soha nem estek egybe az államok határaival” (Lőrincz, 2010: 101).

Az államhatárok nem a végbement etnikai folyamatoknak, hanem politikai döntéseknek az eredményeként alakultak (Szarka, 2005). Éppen ezért a térségben nincs olyan ország, amelynek ne okoznának gondot a határokon túli, vagy határokon belüli kisebbségek. A kulturális és az etnikai határ, valamint a nyelvhatár és a vallási határok merevebb kategóriák, mint a gazdasági és politikai határok, mert az identitás biztos bázisát képezik. Ezeket nem lehet egy gyorsan meghozott döntéssel (mint a trianoni békeszerződés) törölni. Történetileg Közép- és Kelet-Európában az államhatárok gyakori változásuk miatt ennél sokkal bizonytalanabb kategóriát képeznek az identitás számára, ezért ebben a térségben különösen igaz, hogy az azonosulás kereteit a nemzeti hovatartozás és a közös kultúra határozza meg (Bindorffer, 2004). Erre az egyik legjobb példa a határon túli magyar közösségek identitástudata.

Első lépésként tisztáznunk kell az állam és a nemzet fogalmak közötti különbségeket. Ez elengedhetetlen a magyar kisebbségek identitásának meg-

őrzése és a nemzeti összetartozás érdekében hozott államhatalmi szervezetek döntéseinek elemzéséhez. Az állam az az intézmény, vagy intézmények összessége, amely a rend érvényesítésével foglalkozik. „*Ott beszélhetünk államról, ahol a rendfenntartás sajátos egységei [...] elkülönülnek a társadalom életének többi részétől*” (Gellner, 2009: 14). Az állam és az, hogy ki tartozik és ki nem az irányítása alá, tisztán látható egy adott ország jogrendszerében. A nemzet már korántsem ilyen objektíven körülhatárolható fogalom. Gellner meghatározása szerint, két személy abban az esetben tartozik ugyanahhoz a nemzethez, ha közös kultúrán osztozik és ugyanazon nemzethez tartozónak ismeri el a másikat: „*A nemzet teszi az embert; a nemzet az emberek meggyőződéséből, lojalitásából és szolidaritásából összetevődő artefaktum, mesterséges képződmény*” (Gellner, 2009: 18). Anderson még ennél is tágabb és szubjektívebb értelemben definiálja a nemzet fogalmát: „*elképzelt politikai közösség, melynek határait és szuverenitását egyaránt veleszületettnek képzelik el*” (Anderson, 2006: 20). Ez azt jelenti, hogy az olyan meghatározások, mint a nemzeti érték, vagy a nemzeti érdek nem mindig létező, törvényszerű fogalmak, hanem folyamatosan változó, kulturális képződmények.

A nemzetet a humanizmus kori kezdetek után a 18. századi európai felvilágosodás tette meg a történelem immanens keretévé. Míg a nyugat-európai országokban többé-kevésbé megvolt az államkeret kontinuitása, Magyarországon, vagy Csehországban a középkori állam nem volt egységes nemzetállam, hanem több nemzetiségű királyság (Szűcs, 1974). Részben ennek a történelmi különbségnek következményeként, míg a nyugati társadalmakban a nemzeti identitás vállalása és kinyilvánítása nem ütközik komoly akadályokba, addig Közép- és Kelet-Európában a nemzeti kisebbségek számára ez igen problematikus. Ezt a különbséget személyesen is tapasztaltam, mikor a '90-es évek elején meglátogattuk a felvidéki rokonainkat. Elmentünk velük a piacra, ahol azt mondták, ne beszéljünk magyarul, mert akkor lehet, hogy nem szolgálnak ki minket, vagy belénk kötnek. Nem arra figyelmeztettek tehát, hogy a szeparatista, új állam létrehozására utaló, határváltoztatást követelő megjegyzéseket mellőzzük (amiket például a spanyolországi baszk kisebbségek hangoztatnak), hanem arra, hogyha anyanyelvünket használjuk, hátrányos helyzetbe kerülhetünk. „*A kisebbségek Közép- és Kelet-Európában bármit tesznek, vagy nem tesznek, már létezésüknél fogva üldöztetésnek vannak kitéve a nacionalizmus erősségének függvényében, országonként eltérő mértékben [...]. Közép- és Kelet-Európában az államok korlátozták és ma is korlátozzák a nemzeteket szabadságukban. [...] Ebben a térségben minden nemzetudat sérült*” (Lőrincz, 2010: 103).

A FELTÉTELEK

„A célok tehát ismertek, a célhoz vezető út viszont még járatlan” (Lőrincz, 2010: 102)

Mivel a nyugati és a közép- és kelet-európai társadalmakban mások voltak a feltételek, a kisebbségi politikák és az állampolgárságról alkotott törvények koncepciói is igen eltérőek. Constantin Iordachi elemzése alapján Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a kettős állampolgárságot (dual citizenship) az állandó lakosok (permanent residents) integrálása érdekében vezették be. Ezen törvények létrejötte így szoros összefüggésben volt a globalizáció és a felgyorsult migrációs folyamatok megjelenésével, és egyben növelte az adott államokban a kulturális pluralizmust, formailag kialakítva a sokrétű társadalmopolitikai identitást (socio-political identity). Ezzel szemben Közép- és Kelet-Európában a kettős állampolgárságról szóló törvénykezések a volt kommunista államokban újjászületett nemzeti és etnikai politikákkal vannak kapcsolatban. Legfőbb céljuk pedig a kisebbségek hatásos védelme (Iordachi, 2004).

Nem arról van szó tehát, hogy ne lettek volna a nyugati országokban a kisebbségekkel problémák, hanem arról, hogy a különböző nemzeti identitások vállalása ritkán ütközött komoly akadályba. Ennek az az oka, hogy a kettős állampolgárság jogintézményének európai gyakorlata – Franciaországtól Finnorszáig, Németországtól Spanyolországig – a külföldiek beilleszkedését segítő integrációs politika eszköztárához illeszkedik, nem pedig a külhoni nemzetársak támogatását célzó nemzetpolitikához vagy kisebbségpolitikához (Szarka, 2004b).

Lőrincz Csaba elmélete alapján, ha a nyugati társadalmakkal vetjük össze helyzetünket, akkor az egyik legfőbb különbség a közép- és kelet-európai térségre sajátosan jellemző, a kisebbségek szabadságát korlátozó, fokozatosan jelen lévő nacionalizmus. Erre magyarázatot a történelemben találhatunk. A Kárpát-medencében nem ritka, hogy az egyes népek nemzeti ideológiájukat épp egy másik néppel szemben alakították ki (Borsi-Kálmán, 2004, Szűcs Jenő, 1974). Ezek a múltbeli tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy a határon túli „nemzettársak” sorsa iránti felelősségvállalás alkotmányos szabályozása a rendszerváltást követően Közép- és Kelet-Európában az alkotmányozás egyik sajátossága lett.

Ezen tényekből kiindulva, „*Magyarországnak törekednie kell arra, hogy megértesse a nemzetközi közvéleménnyel, a 20. századi megosztottság ellenére a magyar kulturális, nyelvi nemzeti egység és a nemzeti közösség tudata fennmaradt [...] és egy olyan európai etnopolitikai, kulturális különlegesség, amely különleges védelemre, megítélésre tart igényt*” (Szarka, 2004b: 264). Erre azonban csak akkor van lehetőség, hogyha a státustörvény, illetve az ebből kialakult kettős állampolgárságról szóló törvény céljainak és koncepcióinak megfogalmazása pontos és egyértelmű.

A KONCEPCIÓK TISZTÁNLTÁSA

„Rendkívül fontosnak tartom, hogy megkülönböztessük a nemzeti önrendelkezés és a kisebbségi önrendelkezés fogalmát” (Lőrincz, 2010: 129)

Ennek a fogalompárnak a megkülönböztetése a nemzet és állam kettős jelenésén alapszik. A nemzeti önrendelkezés fogalmán Lőrincz Csaba meghatározásában egy, a terület feletti rendelkezést értünk. A kisebbségi önrendelkezés korlátozott a terület felett való rendelkezés tekintetében, és nem a többségi állam, vagy az anyaország önrendelkezéséről szól, hanem a többségi állam keretei között működő intézményrendszert vázolja fel. Már szó volt arról, hogy az államok területei a legtöbb esetben nem esnek egybe a nemzetek határaival. A státustörvény és a kettős állampolgárságról szóló törvény megalkotásánál tisztázni kell, hogy milyen érdekek elsőbrendűek: az államé vagy a nemzeté. Amennyiben nem tesznek különbséget a nemzeti önrendelkezés és a kisebbségi önrendelkezés között, úgy nem látható világosan, hogy egy Magyarországra szűkülő nemzetépítésről, vagy egy tényleges kisebbségi politikáról van-e szó.

Mivel az érintett magyar kisebbségek más államok szerves részei, ezért Magyarországról nézve a nemzeti önrendelkezés teljes körű érvényesítése egy olyan szélsőséges megoldásnak bizonyulna, ami határváltoztatást eredményezne. Abban az esetben viszont, ha kisebbségi önrendelkezésről beszélünk, tehát egy olyan kisebbségpolitikáról, ami a határon túli magyar kisebbségekhez tartozó egyéneknek a szabad identitás vállalás jogát, a kultúra és nyelv gyakorlásának feltételeit és az anyaországgal való kapcsolatfelvétel könnyített lehetőségét kívánja segíteni, akkor ennek koncepcióit is egyértelművé kell tenni. Ellenkező esetben „A szuverenitás és a nemzeti önrendelkezés nemzetállami logika mentén feloldhatatlannak bizonyult dilemmájába ütközünk” (Szarka, 2004b: 257). Ennek a dilemmának súlyos következményei lehetnek. Először is a nyugati országok számára félreérthetővé válik a magyar törvénykezés valódi célja. Ez ma is tapasztalható a nyugati országokban megjelent újságcikkekben. Több esetben félreértelmezik mind a 2001. évi LXII. magyar státustörvényt, mind az új, a magyar állampolgárságról szóló 2010. évi XLIV. törvényt; szélsőjobboldali, radikális és az Európai Unió országai közötti békes együttélést veszélyeztető intézkedésnek tüntetik fel őket: „A magyar Országgyűlés elfogadta a kettős állampolgárságról szóló polemikusan törvényt. [...] A törvényjavaslat az első pillanattól kezdve feszültséget okozott [...] mert veszélyt jelent Szlovákia szuverenitására” (El Mundo, 2010/05/26). Egy másik spanyol napilapban azt írták, hogy a kettős állampolgárságról szóló magyar törvény „provokáció és a nacionalizmus dicsőítéséről szól” (El País, 2010/

06/13). A *Le Figaro* francia napilap újszintén provokatív intézkedésnek állította be a törvény elfogadtatását és hozzátette „Magyarország soha nem tudta kiheverni a traumát, amit az 1920. június 4-i trianoni békeszerződés okozott” (Le Figaro, 2010/08/16). Az ilyen jellegű közleményeket még hosszasan sorolhatnám, de most térjünk át a nemzeti önrendelkezés és a kisebbségi önrendelkezés koncepciók tisztázatlan kezelésének más következményeire. Nemcsak a nyugat-európai média, hanem a környező országok politikusai is félreértelmezhetik a törekvéseinket (vö. Robert Fico reakciói).

Másrésről, e koncepciók tisztázatlansága miatt a magyar közvélemény számára a kisebbséget érintő törekvések értelme, értéke és fontossága elvész a belpolitikai harcok viharában. Ezekre a következményekre Lőrincz Csaba már 1992-ben felhívta a figyelmet: „Mérgek vitákra számíthatunk a magyarországi politikában és a környező országok többségi nemzeteinek szószólóival, ha a nemzeti önrendelkezés és a kisebbségi önrendelkezés fogalmát összemossuk. A környező országok többségi nemzetei az önrendelkezést minden bizonnyal nemzeti önrendelkezésként, a pozitív jog alapján, a nemzetközi jog ortodox megközelítésének megfelelően fogják értelmezni, magyarországi hívei és a magyar kisebbségek pedig az eddigi jelekből megítélhetően nem nagyon igyekeznek világossá tenni, hogy ők kisebbségi, korlátozott önrendelkezésre gondolnak” (Lőrincz, 2010: 132). Emellett Lőrincz Németh Zsolttal és Rockenbauer Zoltánnal együtt több mint tíz évvel ezelőtt megállapította, hogy ha a kormány nem vizsgálja felül az elhibázott alapszerződés-politikáját, annak súlyos következményei lehetnek a jövőben: „Félő, hogy mindennek a magyar belpolitika nemzeti szélsőségektől mentes jellege, a szomszédos országok belpolitikai helyzete, illetve a magyar-magyar kapcsolatrendszer látja kárát” (Lőrincz, 2010: 210).

„Ezekben a tervezetekben egy kisebbség, mint kisebbség kíván rendelkezni önmagával” (Lőrincz, 2010: 132).

Ebben a mondatban megfogalmazódik a státustörvény eredeti célja: a határon túli magyarság identitásvállalásának támogatása egy hazai kisebbségpolitikai intézkedés segítségével. Azonban felmerül az a probléma, hogy mind a törvények megfogalmazása, mind az azt képviselő politikusok hozzászólása néhol pontatlan, ami megint csak félreértelmezhetővé teszi a kitűzött célokat. A 2001. évi LXII. törvény fogalmazása szerint: „a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságadata biztosítása végett” született a törvényjavaslat. Nincs meghatározva viszont, hogy a törvény alkotói mit értenek az „egységes magyar nemzet” fogalmán, ami egy konkrét példája a nemzeti önrendelkezés és a kisebbségi önrendelkezés koncepcióinak zavaros, félreértel-

mezhető használatára. Másrészt, az olyan kijelentések, mint „*ugye volt az a vád velünk szemben, hogy miért siettünk ezzel a törvénnyel? [...] Hát először is elvi okokból se várunk, mert nekünk ez identitást jelent. [...] Valóban egy ország és egy nemzet egyesítéséről van szó*” (mondta Semjén Zsolt, miniszterelnök helyettes 2010. szeptember 19-én a HírTv *Péntek8* műsorában, a kettős állampolgárságról szóló 2010. évi LXII. törvényről). Az ilyen kijelentések is nyílt teret adnak a félreértelmezésnek, az esetleges támadásnak, hiszen közös nevezőre hozták az állam és a nemzet érdekeit, Magyarországot a magyarság központjává teszik és nem kisebbségi, hanem a nemzeti önrendelkezés koncepciójával magyarázzák a törvényt. Természetesen nem kívánható egy politikai vezetőtől sem, hogy ne az általa kormányzott állam érdekeiből kiindulva értelmezze a törvényeit, de az ilyen jellegű témákban, ahol egy határon túli kisebbség kulturális mivoltáról van szó, ott nem keverhetők össze az állam és a nemzet fogalmi. „*A toleranciát hirdetőik is tudják természetesen, hogy az etnocentrizmustól teljes mértékben megszabadulni nem lehet, de a vele járó veszélyeket is időben tudatosítani kell(ene): ha az emberiség nem akar a múltban létrehozott értékek meddő fogyasztójává válni, akkor – Clifford Geertz kifejezésével – a sokféleség édes hasznát kell hirdetnie*” (Bodó, 2005: 21). Erre Lőrincz Csaba is utalt, amikor a liberális párt figyelmét arra hívta fel, hogy „*a régió etnocentrizmusát nem etnocentrikus politikával kell ellensúlyoznia, az autarchikus törekvésekkel pedig nem szabad autarchiát szembeállítania [...] ami a politizálását meghatározhatja, az nem a környező országokban észlelhető mozgások, hanem a nyugati demokráciák mintája*” (Lőrincz, 2010: 88).

„*Mi történjék a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarokkal?*” (Lőrincz, 2010: 336)

A szóban forgó törvények megalkotása során keletkezett vitákban, úgy tűnik, hogy egy alapvető fontosságú kérdés megválaszolatlanul maradt: az állam, a határon túli magyar kisebbségeket a szülőföldjükön kívánja támogatni, vagy a Magyarországra történő áttelepítésüket szeretné szorgalmazni? Ez a kérdés heves vitákat kavart a közvéleményben is a 2004. december 5-i népszavazás alkalmával. Mint arra már utaltam, ez a népszavazás a 2001. évi LXII. törvényre alapozva, a magyar állampolgárság megszerzésének feltételeire irányult. A szavazók a következő kérdésre adhattak választ: „*Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. törvény 19. paragrafusára szerinti magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?*” Tisztázatlan volt azonban a szavazó állampolgároknak, a határon túli

magyaroknak és más ország politikusainak is, hogy pontosan mi a státustörvény célja. A kisebbségi politika és a bevándorlási (migrációs) politika koncepcióinak összekeveredése hozzájárult a magyarországi baloldal ellenkampányához, ami ezt a létfontosságú nemzeti kérdést a belpolitikai viaskodás egyik eszközévé tette. Részben ezzel magyarázható a népszavazás eredménytelen kimenetele. A hazai politikusok nem adtak egyértelmű választ a szóban forgó kérdésre, és a média sem közölt olyan empirikus úton szerzett tudományos eredményeket, melyek valós képet nyújtottak volna a határon túli magyarok érdekeiről és szándékairól. A valóság egészen más volt, mint azt a szavazó állampolgárok nagy része gondolta, ugyanis egy, a státustörvény elfogadása után, 2001 júliusában készült felmérés szerint, a határon túli magyarok körében a kivándorlási potenciál a felére, 25%-ról 12-13%-ra csökkent (Lőrincz, 2010: 336). Jómagam is jártam az érintett térségben és saját tapasztalatom is ezt támasztja alá:

„*Mikor volt a 2004. december 5-i szavazás, akkor miért uszították a népet, hogy mi majd megyünk oda munkát keresni? Nem mentem volna! Nekem nem kell onnan alamizsna...*” – Kisszelmenc (Mali Szelmenci) lakosa (Ukrajna, 2009. december).

„*Nekiünk itt van az otthonunk, és nem ott. Aki akart az meg eddig is ment és nem csak Magyarorszáig jutott. Sokan mentek Hollandiába meg Angliába is és ott még könnyebben kaptak munkát...*” – Holtmaros (Lunca Mureşului) lakosa (Románia, 2010. július).

Sorolhatnám még az efféle kijelentéseket felvidéki és vajdasági magyaroktól hallott elmondásokból, de ennek a dolgozatnak nem az a célja, hogy a politikai viaskodás következményeit kihangsúlyozza, hanem, hogy segítsen az ügyet érintő koncepciók tisztánlátásában, adott esetben a magyar kisebbségpolitikai (etno- és identitáspolitikai) és a magyar bevándorlás-politikai célok közötti különbségek megértésében. Míg ez utóbbi egy haszonelvű államstratégia (vö. a nyugat-európai országok migrációs politikái), a kisebbségpolitika a szolidaritáson alapuló stratégia. Erre a stratégiára kellene, hogy épüljön a határon túli magyarok érdekeiért vállalt felelősség kérdése. Ez azonban nem volt ilyen világosan tisztázva, aminek legfőbb oka, hogy „*mind az adminisztráció, mind a politikai döntéshozók részéről a kivárás a jellemző. Közben persze telik az idő, és: „úgy ürülnek ki ezek a területek, hogy egyfolytában mindenki arról beszél – és többnyire el is hiszi ezeket a szavakat –, hogy nem adjuk föl ezeket a területeket*” (Lőrincz, 2010: 349-340).

A kivárás közben kompromisszumok születnek. A kompromisszum lehetősége pedig nem minden esetben hat pozitívan a szóban forgó ügy kimenetelére. „*Míg technikai kérdésekben lehet, sőt többnyire ajánlatos kompromisszumokat*

kötni, addig a koncepcionális kérdések esetében a kompromisszum a legtrikább esetben lehetséges, mikor pedig egymásnak ellentmondó koncepciókról van szó, akkor lehetetlen. Utóbbi esetben a kompromisszum nem kompromisszum, hanem egy probléma elvi megoldásának elodázása” (Lőrincz, 2010: 146). „A politikai kompromisszumoknak esett áldozatul néhol a jogszabály belső koherenciája, és az ilyen kompromisszumok következtében nehezült meg jogrendbe való illesztettség” (Lőrincz, 2010: 145).

A MÉRTÉK

„Az autonómia nem más, mint ha az ember szabadon vállalja saját kötöttségeit” (Lőrincz, 2010: 130)

A magyar státustörvény céljairól és annak lényegéről Lőrincz Csaba olyan idealista képet nyújt, amit bár a valóságban nehezen lehetne pontról pontra kivitelezni, racionalitása és átfogó perspektívája mértékadó a határon túli magyar kisebbség helyzetének, anyaországgal való kapcsolatának és az erről alkotott jogrendszernek a tisztán látásához és értelmezéséhez.

Lőrincz elmélete a következő: ahhoz, hogy a státustörvény kivitelezhető legyen (tehát hogy az adott mikro-régióban élő emberek nemzeti autonómiájának feltételei biztosítva legyenek) az érintett államoknak megfelelő perspektívából kell a kisebbségi kérdésekre tekinteniük. Tisztázniuk kell, hogy a kisebbségek léte nem anomália egy társadalomban és hogy a kisebbségi kérdés definíciószerű kezelése nem más, mint az adott ország adottságainak megfelelően, a politikai autonómia gondolata, a föderalizmus elve (Lőrincz, 2010).

Az alábbi meghatározás az autonómia fogalmára épül, ami a saját kötöttségek vállalásának szabadságát jelenti. Mivel ez a meghatározás elég tág, vannak, akik minden jót, mások minden rosszat belemagyaráznak. „Ahhoz, hogy a kötöttségek szabadon legyenek vállalhatóak, a kisebbségek esetében, szükséges a többség belátása egyfelől, másfelől pedig a kisebbségek józan mértéktartása” (Lőrincz, 2010: 131). Ez azt jelenti, hogy a kisebbségeknek a kulturális, nyelvi, társadalmi és történelmi értékeik megtartásához szükségük van arra, hogy a többségi állam hatalmat ruházzon át rájuk. Ebben kell(ene), hogy az anyaország külpolitikai intézkedéseivel segítse, támogassa a határon túli magyar kisebbségeket.

Arra a kérdésre, hogy az adott államok – mint Románia, Szlovákia, vagy Ukrajna – miért korlátoznák belső szuverenitásukat a magyar kisebbségi önkormányzatok javára, Lőrincz Csaba egy 1991-ben tartott előadásában azt válaszolta, hogy ha a politikánk célja a határon túli kisebbségekben élő honfitársaink egyéni szabadságának növelése, akkor az nem csak a magyar belpo-

litikának az érdeke, hanem a környező országok államainak is. „A kisebbségi egyén szabadságának csökkenése ugyanakkor a többségi egyén szabadságának csökkenését eredményezi. [...] Ha a szabadság növelése a kritérium, nemcsak a kisebbségnek, hanem a többségnek is érdeke a kisebbségi közösségek védelme” (Lőrincz, 2010: 89). Tehát ebben az elméletben nem az államok gazdasági, vagy politikai érdekei a mérvadóak, hanem egy utilitarista etika. „A politika számára elfogadható elmélet morálisan elfogadható elméletet jelent. Ha nem az, akkor hibás a teória. Az immoralitásnak tudvalevően nincs elmélete” (Lőrincz, 2010: 135).

A kisebbségek kötöttségeinek szabad vállalása (az autonómia) a jogrendszerbe úgy illeszthető be, hogy ha megfogalmazzuk azt az érdeket, ami elegendő indokul szolgál arra, hogy a többségnek – az érintett államok népeinek – kötelezettségül rójuk az autonómia megadását, biztosítását. A kisebbségi önrendelkezéshez való jogot kellő mértékben pedig nem más, mint az adott kisebbség saját kultúra megőrzésének és ápolásának érdeke indokolja. Ez az érdek nem a magyarországi nemzeti önrendelkezéshez, nem az „egységes magyar nemzet” kiépítéséhez, hanem a magyar kultúra megőrzéséhez és ápolásához fűződik, így alapozza meg az önrendelkezéshez való jogot. „Semmilyen állam nem tekintheti magát a nemzeti kisebbségek fontosabb szószólójának, mint ezek saját és legitim politikai szervezetei. [...] A nemzeti kisebbségek közösségei önmagukban is morális értékkel bírnak. Ezeket a közösségeket tehát saját létükből fakadóan illetik meg az egyéni és közösségi jogok” (Lőrincz, 2010: 81-82).

A határon túli magyar kisebbségek élő példaként bizonyítják azt, hogy az államhatárok radikális átrendezése és az elnyomás ellenére is a nemzeti identitás olyan tényező, amitől nem tekinthetnek el a térség politikai hatalmai. Nagy előrelépést jelent, hogy a magyar állam nyíltan vállal felelősséget a térségben élő magyar kisebbségek kulturális fennmaradásáért. Ahhoz, hogy ezt a feladatot hosszútávon és megfelelően tudja véghezvinni, szükség van arra, hogy mind céljaiban, mind koncepcióiban egyértelmű és pontosan megfogalmazott tervezeteket alkosson. Ellenkező esetben fennáll a veszélye annak, hogy a politika félreértelmezhetővé válik és a szóban forgó értékek elkopnak, ami végső soron nem összetartaná, hanem még jobban széthúzná a nemzetet. Másrészt, a kisebbségek érdekeiért vállalt felelősségbe az is beletartozik, hogy tisztázva legyenek azok a sztereotípiák, amelyeket jól tükröznek az olyan jellegű viccek, mint hogy „a székelyből akkor lesz román, ha elmegy Pestre”. A feltételek ehhez mind az oktatásban, mind a médiában adottak. Fontos, hogy az ilyen típusú, kategorizálás által létrehozott értékítéleteket olyan formán alakítsuk, hogy az a valóságot tükrözze, anélkül, hogy átesnénk a ló túlsó oldalára és újabb sztereotípiákat hozunk létre.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Anderson, Benedict (2006): *Elképzelte közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*, L'Harmattan – Atelier, Budapest

Bindorffer Györgyi (2004): „Határon innen - határon túl” In: *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*, szerk. Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László, Akadémia Kiadó, Budapest, 29-42. o.

Bodó Barna (2005): „Értékek, nyelvhasználat - szórvány” In: *Magyarlakta kistérség és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*, szerk. Bakó Boglárka, Szoták Szilvia, Gondolat Kiadó, Budapest, 20-44. o.

Borsi-Kálmán Béla (2004): *Kérdések és álkérdések. Gondolatok a csoportérdek-érvényesítés, a nemzeti önkép és a globális stratégiák összefüggéseiről*, Akadémia Kiadó, Budapest

Gellner, Ernest (2009): *A nemzetek és a nacionalizmus*, Napvilág Kiadó, Budapest

Halász Iván - Majtényi Balázs (2002): „A magyar státustörvény a kelet-közép-európai jogi szabályozás tükrében” In: *Tér és Terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből I*, szerk. Kovács Nóra, Szarka László, Akadémia Kiadó, Budapest, 391-407. o.

Iordachi, Constantin (2004): “Dual Citizenship in Post-Communist Central and Eastern Europe: Regional Integration and Inter-ethnic Tensions” In: *Reconstruction and Interaction of Slavic Eurasia and its Neighboring World*, szerk. Ieda, Osamu és Tomohiko, Uyama, Hokkaido University, 105-139. o.

Lőrincz Csaba (2010): *A mérték*, szerk. Borsi-Kálmán Béla, Filep Tamás Gusztáv, Zelei Miklós, Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány, Méry Ratio Kiadó, Budapest

Szarka László (2004a): „A magyar kedvezménytörvény identitáspolitikai céljai” In: *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*, szerk. Halász Iván, Majtényi Balázs, Szarka László, Gondolat Kiadó, Budapest, 123-136. o.

Szarka László (2004b): „A kettős állampolgárság jogintézménye, mint a kisebbségi és a migrációs léhelyzetek kezelésének eszköze” In: *Kisebbségkutatás*, 13(2), Lucidus Kiadó, 255-265. o.

Szarka László (2005): „A nemzeti azonosságtudat kistérségi sajátosságai” In: *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*, szerk. Bakó Boglárka, Szoták Szilvia, Gondolat Kiadó, Budapest, 121-136. o.

Szűcs Jenő (1974): *Nemzet és történelem*, Gondolat Kiadó, Budapest

FELHASZNÁLT WEBOLDALAK:

Kisebbségkutatás, Szemle a hazai és külföldi irodalomból: www.hhrf.org/kisebbségkutatás

Az Ország Háza: www.parlament.hu

MTA, Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: www.mtaki.hu

VERSEK KONTRA VARANGYOK

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: *JÉG ÉS KORBÁCS*

(VERSEK 2002-2010)

1.

Érdekes véletlenség figyelhető meg Vári Fábián László *Jég és korbács* című 2010-es verseskötetének nem csupán költeményeket, hanem egy beszélgetést is tartalmazó egészében. Ugyanis ilyen címmel jelent meg a *Hitel* 2008-as szeptemberi száma, benne a szerző *Jég és korbács* Fekete Gyulának ajánlott költeményével, de a *Magyar Napló*ban évre, hónapra pontosan ugyanekkor olvashattuk a Vári Fábián Lászlóval készített beszélgetést, mely a *Verset, ne ocsmány varangyot!* címet kapta. Most ez a két feltűnő és immár ismerős cím nemcsak egy időben, hanem egy helyütt is, ebben az új könyvben szervesül, és a 2002-2010 között született Vári Fábián-versek egybeolvasását termékenyen befolyásolja. Ha pedig a kötet három ciklusán kívül álló költeményt, az *Ajánlás nélkül* címűt is idevonjuk, akkor tovább erősödik a szervező gondolata. „A pogány papoktól mentséged nem lesz / alakot váltva visszajárnak / varangytestükből szemközt hugyoznak / eszelős lidércként utadba állnak / ködöt huhognak összevihognak / s amíg lassúdan látásod veszted / tompítsa elméd fekete fátyol / ne érezd idő előtt a veszted” – indul a verseskötet. A költemények és a beszélgetés elolvasása után visszatekintve a *vers* és a *varangy* szavak szimbolikája kiszélesedik: küzdőtérként is mutatkozó világunk szembenállóivá lesznek.

A *vers* Vári Fábiánál mindig is létez köztött volt, az emberi – alkotói s olvasói – létet befolyásoló értelmes szépség, mely a történelmi s népköltészeti (nyelvi) múltban gyökerezik, de korszerű elemei révén a ma embere mellé kíván állni a mindennapi küzdelmek során. Ez kiolvasható a vele készült beszélgetésből, de a *Jég és korbács* versei is ugyanezt mutatják. Ami ellenében pedig ajánlja a szerző verseit, azt a *varangy* szó kiszélesedett elvontsága jelenti e könyvben. Ez pedig nem más, mint a rútságához kötődő „újkorai barbarizmus”, az emberlét lefokozódása, a kulturálatlanság, primitívség, leépülés, árulás és hazudozás, „vakság”, amoralitás és értékpusztulás. Az ember célirányos megtevesztésével, „e tűzreValó Világ” (*Csoóri Sándorhoz*) számára „iszonyodást” jelentő vadhajtsaival szemben állítja a szerző a vele készült beszélge-